

ZDZISŁAW PUŚLECKI
Poznań

WYBRANE ASPEKTY STOSUNKÓW EKONOMICZNYCH NRD — RFN*

1. KOOPERACJA PRZEMYSŁOWA

Rozwój wymiany handlowej w stosunkach ekonomicznych między Niemiecką Republiką Demokratyczną a Republiką Federalną Niemiec pociągnął za sobą inne formy współpracy gospodarczej. Należy do nich przede wszystkim współpraca produkcyjna, obejmująca porozumienia o kooperacji przedsiębiorstw NRD i firm zachodnioniemieckich w różnych dziedzinach przemysłu, rolnictwa i transportu. Na rozwój takich stosunków kooperacyjnych wywierało wpływ znaczne rozszerzenie wzajemnego handlu, przy czym nie tylko pozytywne aspekty tego procesu, ale także niektóre negatywne, związane przede wszystkim z problemem wzajemnych rozliczeń. Chociaż występujące nadwyżki importu NRD nad eksportem były pokrywane środkami z kredytów, nie zawsze osiągnano równowagę strumieni handlowych, co wymagało poszukiwania nowych form współpracy.

Jedną z głównych przesłanek pomyślniej współpracy ekonomicznej, naukowej i technicznej między NRD i RFN jest zasada wzajemnych korzyści wynikających z kooperacji. Nie oznacza to jednak bezwzględnego równego udziału materialnego krajów partnerów. Praktyka już zrealizowanych albo będących w trakcie realizacji porozumień świadczy o wielości konkretnych zadań rozwiązywanych przez kraje biorące udział w kooperacji. Kooperacja przemysłowa między NRD i RFN obejmuje kompleks wspólnych lub wzajemnie powiązanych rodzajów działalności w dziedzinie produkcji, inwestycji, finansów, przekazywania technologii, prac badawczych i rozwojowych (B+R), marketingu i zbytu.

Zainteresowanie NRD rozwojem kooperacji z RFN wiąże się z polityką zorientowaną na przyspieszanie wzrostu gospodarczego. Kooperacja przemysłowa umożliwia modernizację przemysłu mniejszym kosztem, pozwala opanować produkcję niektórych rodzajów wysokiej jakości sprzętu technicznego, rozszerzyć potencjał eksportowy i zwiększyć wpływy dewizowe. Znaczne korzyści z kooperacji z NRD mają także firmy zachodnioniemieckie; kooperacja ta daje im możliwość rozszerzenia produkcji

* Pierwsza część artykułu pt. *Wymiana handlowa między Niemiecką Republiką Demokratyczną i Republiką Federalną Niemiec* opublikowana została w „Przeglądzie Zachodnim” nr 2/1988, ss. 63 - 81.

i zbytu, a także umożliwiła wejście na rynek NRD. Dość często firmy zachodnioniemieckie traktują kooperację przemysłową jako alternatywę zwykłego handlu, ponieważ porozumienia o kooperacji pozwalają w pewnym stopniu wpływać na jakość i nomenklaturę wyrobów oraz dostosowywać je do wymagań rynku światowego.

Główna uwaga w kooperacji przemysłowej między NRD i RFN skupiona jest na dziedzinach produkcji, które odgrywają wiodącą rolę w postępie naukowo-technicznym: przemyśle maszynowym, elektronice, przemyśle chemicznym, produkcji narzędzi i innych. Najważniejszą formą kooperacji przemysłowej między NRD i RFN na obecnym etapie są porozumienia o specjalizacji i kooperacji produkcji.

Podział pracy między partnerami odbywa się zazwyczaj w ten sposób, że firmy zachodnioniemieckie dostarczają stosunkowo złożone komponenty i kompletujące zespoły, dokumentację techniczną, licencje i *know-how*, zaś przedsiębiorstwa NRD wykonują mniej złożone, ale bardziej pracochłonne i materiałochłonne elementy wyrobów. Współpraca w dziedzinie zbytu w ramach porozumień o wspólnej produkcji sprowadza się zaś z reguły do ścisłego podziału rynków: partner z Republiki Federalnej otrzymuje prawo zbytu wspólnie wyprodukowanych wyrobów na rynku wewnętrznym i rynkach krajów trzecich, zaś NRD — wyłączne prawo sprzedaży na swoim rynku wewnętrznym i krajów trzecich. Ta forma współpracy przyczynia się zatem nie tylko do rozszerzenia eksportu wyrobów gotowych NRD do krajów socjalistycznych, ale też na rynki zachodnich krajów uprzemysłowionych. Ponadto leżąca u podstaw porozumień o kooperacji zasada opłacalności realnie pomaga zrównoważyć towarowe i płatnicze strumienie partnerów z NRD i RFN.

Dotychczas jest jeszcze mało porozumień kooperacyjnych między NRD a RFN, które przewidywałyby wymianę kompletujących wyrobów między partnerami produkującymi analogiczne lub tego samego typu wyroby. Istnieją one jednak. Przejawem współpracy kooperacyjnej jest podjęcie się już w 1970 r. przez firmy zachodnioniemieckie budowy dużych obiektów przemysłowych i kombinatów na terenie NRD. W wyniku przetargu zachodnioniemiecki koncern *Salzgitter AG*, obejmujący kopalnie i zakłady przemysłowe, a także dwa inne koncerny zachodnioniemieckie *DEMAG AG* i *AEG (Telefunken)* podjęły się budowy nowoczesnej stalowni w Hennigsdorf, na północ od stolicy NRD. Kolejnym przykładem współpracy produkcyjnej jest podpisanie przez samochodową firmę *Volkswagen* z RFN umowy kooperacyjnej z *Trabantem* z NRD o wspólnej produkcji samochodu w NRD z silnikiem *Volkswagena*.

W ostatnim okresie wyraźnie rozwija się także kooperacja przemysłowa NRD i RFN na rynkach krajów trzecich — szczególnie rozwijających się. W zakres pojęcia kooperacji z krajami trzecimi wchodzi z re-

guły trzy rodzaje działalności: 1) współdziałanie na zasadzie udostępniania licencji; 2) dostawy związane; 3) powiązania na zasadach konsorcjum¹.

Przykładem współdziałania NRD i firm zachodnioniemieckich na zasadach udostępniania licencji jest współpraca zachodnioniemieckiej firmy *Standard Messo* z Duisburga ze wschodnioniemieckim przedsiębiorstwem *Chemieanlagen Export-Import*². Na podstawie umowy z 1983 r. po raz pierwszy mógł być przekazany przez *Chemieanlagen Export-Import* projekt budowy elektrowni dla Libii. Projekt ten objął także umowy licencyjne. Do budowy walcowni drutu w Algierii *Schwermaschinen Kombinat Ernst-Thälmann Export-Import* pozyskał pomoc techniczną oraz usługi w zakresie dostarczenia ciężkich urządzeń dla tej walcowni od *Mannesmann DEMAG*³.

Powyższe przykłady pokazują niektóre odcinki różnych form kooperacji między zróżnicowanymi pod względem technologicznym rynkami. W stosunku do przeszłości jest to już jednak nowy etap w rozwoju współpracy. Przynosi on znaczne korzyści krajom-partnerom. Przy pomocy partnera zwiększają się przede wszystkim możliwości wejścia na nowy rynek. Dla firm zachodnich występują bowiem bariery wejściowe na rynki krajów rozwijających się, wybierających socjalistyczną drogę rozwoju. Podobne problemy mają firmy z NRD w przypadku dostaw obiektów przemysłowych do krajów, które wyposażone są w zachodnie technologie. Obok tych aspektów technicznych kooperacja między firmami z NRD i firmami zachodnioniemieckimi przynosi partnerom korzyści finansowe. Przykładem może tu być konkurs, który wygrało konsorcjum pod kierownictwem zachodnioniemieckiej firmy *EVT — Energie und Verfahrenstechnik* i firm *Mannesmann Anlagenbau*, *Technopromex* z ZSRR, *Metka* — Grecja oraz Przedsiębiorstwo Handlu Zagranicznego *Elektrotechnik* z NRD, na budowę w Grecji elektrowni *Aghios Dimitrios*. Wartość budowy wynosiła około 550 mln DM⁴. Wiązało się z tym wysokie ryzyko finansowe dla jednej firmy. Dzięki wspólnej działalności firm wchodzących w skład konsorcjum projekt ten został zrealizowany, a elektrownia oddana do użytku greckiemu odbiorcy na przełomie lat 1985/1986⁵.

¹ Por. E. Overbeck, *Drittland - Kooperationen dürfen keine Einbahnstraßen sein*. „Industrie und Handelsrevue. Das deutsche Osthandelsmagazin” nr 3/1984, s. 7.

² Por. tamże.

³ Por. tamże.

⁴ Por. tamże.

⁵ Por. G. Schar Schmidt, *Stellung und Perspektiven der Drittlandkooperation aus der Sicht der DDR*. „Industrie und Handelsrevue. Das deutsche Osthandelsmagazin” nr 3/1984, ss. 8 - 9.

⁵ Przegląd Zachodni 1989, nr 1

Bardzo ważną rolę w rozwoju kooperacji przemysłowej NRD z krajami trzecimi odgrywają międzyrządowe komisje mieszane oraz posiedzenia grup specjalistów w ramach konsorcjum. Dla poszczególnych grup roboczych w ramach międzyrządowych komisji mieszanych, jak np. przemysłu maszynowego, samochodowego, produkcji obrabiarek, elektroniki i techniki obliczeniowej, elektrotechniki i chemii przydzielane są konkretne obiekty i środki w celu dalszego rozwoju współpracy. Takie grupy robocze wykonują swoje zadania poprzez różnorodny wpływ na konkretne przedsięwzięcia w ramach wzajemnej współpracy z partnerem zachodnim na rynkach krajów trzeciego świata. W aktywizacji istniejących już komisji i grup specjalistów, jak też dalszych ich przedsięwzięciach widzi się bardzo korzystne źródło stymulowania tego rodzaju współpracy⁶.

Celem podejmowania współpracy na rynkach krajów trzecich jest aktywizacja eksportu. Wzrasta przy tym eksport nie tylko do kraju trzeciego, ale także do kraju partnera wysoko uprzemysłowionego — w tym przypadku z NRD do RFN. W ostatnich latach, m. in. dzięki kooperacji przemysłowej na rynkach trzecich poprzez wspólnie budowane obiekty oraz dzięki kooperacji w dziedzinie zbytu, bardzo wyraźnie wzrósł eksport NRD do RFN⁷. Wspólnie uruchamiane obiekty w krajach trzecich podwajają obecnie ogólną liczbę wszystkich zawieranych umów o współpracy gospodarczej między NRD i RFN. W umowach o stosunkach gospodarczych ważne są także problemy prawne. Im bardziej jasne, dokładne i szczegółowe są wzajemnie ustalone reguły prawne, tym bardziej stabilne są stosunki między krajami partnerami współpracy.

Przy realizowanych obiektach najczęściej stosowanymi formami tego rodzaju powiązań gospodarczych są: generalny dostawca, poddostawca i konsorcjum. Oprócz tego NRD rozwija także z koncernami zachodniemieckimi kooperację handlową przedsiębiorstw handlu zagranicznego. Dla NRD dogodne warunki dla kooperacji z RFN stwarzają takie elementy, jak: cena, technologia i jakość wyrobu gotowego wobec innych konkurentów. NRD, rozwijając kooperację przemysłową z RFN na rynkach krajów trzecich, bierze także pod uwagę wysoką pozycję gospodarczą i handlową RFN w gospodarce światowej oraz łatwość i elastyczność dostosowania się firm zachodniemieckich do różnych sytuacji, wynikających ze współpracy.

Interesującą dziedziną współpracy produkcyjnej NRD z RFN jest kooperacja w zakresie przemysłu tekstylnego. Podejmuje się tutaj oryginalne rozwiązania techniczne, uwidacznia się także wysoką zdolność produkcyjną. Przykładem przejścia od współpracy bilateralnej do koope-

⁶ Por. tamże.

⁷ Por. E. Overbeck, *op. cit.*, s. 7.

racji na rynkach krajów trzecich jest działalność firmy *VEB Kombinat Textima*. Firma ta jest już znanym znakiem fabrycznym dla programu urządzeń i wyposażenia technologicznego przemysłu tekstylnego, który znajduje się w wielu krajach. Działalność firmy *Textima* oparta jest na długoletniej tradycji i doświadczeniu saksońskiego przemysłu maszynowego dla produkcji tekstylnej, który po drugiej wojnie światowej jako gałąź przemysłu znalazł się w potencjale gospodarczym NRD. W ostatnich latach firma *Textima* wraz z zachodnioniemiecką firmą *CCC Hamburg* wybudowała na bazie umowy o konsorcjum w Port Sudan przedsiębiorstwo bawełny. Kierowniczą firmą w tym konsorcjum była *CCC Hamburg*. Następna kompletna przedsiębiorstwo bawełny z udziałem firmy *Textima* i zachodnioniemieckiej firmy *Kruppstahl-Export* została wybudowana w Addis Abebie, stolicy Etiopii. Kierowniczą firmą tym razem była *Textima*⁸.

Dużą tradycję w NRD ma również produkcja obrabiarek. W dziedzinie tej znajdują się więc także poważne możliwości rozwoju kooperacji przemysłowej NRD z firmami zachodnioniemieckimi. Odznacza się tu przede wszystkim *VEB Werkzeugmaschinenkombinat „Fritz Heckert”* z Karl-Marx-Stadt. Wyroby tej firmy od wielu już lat znajdują się prawie we wszystkich krajach świata⁹. Obrabiarki eksportuje także najlepiej rozwijająca kooperację na rynkach krajów trzecich wspomniana już firma z NRD pod nazwą *Schwermaschinenbaukombinat „Ernst Thälmann”* (*SKET*) z Magdeburga. Ma ona dotychczas umowy o kooperacji z następującymi firmami zachodnimi: *VOEST-Alpine*, *Mannesmann*, *Hoechst*, *Krupp*, *Creusot-Loire*, *Countinho Caro and Co*¹⁰. Konsorcjum, które powstało w latach siedemdziesiątych na bazie firmy z Magdeburga i austriackiej firmy *VOEST-Alpine*, przyciągnęło także firmy zachodnioniemieckie i firmy pochodzące z innych krajów zachodnich. W skład tego konsorcjum weszło równocześnie szereg innych przedsiębiorstw handlu zagranicznego NRD. Na bazie konsorcjum rozwijana jest przede wszystkim kooperacja przemysłowa na rynkach krajów trzecich oraz współpraca naukowo-techniczna. Należy także dodać, że oprócz obrabiarek, które nie są głównymi artykułami wywozowymi, firma *SKET* eksportuje przede wszystkim kompletne obiekty przemysłowe, linie technologiczne, maszyny i urządzenia dla przemysłu metalurgicznego — w tym przypadku ze szczególnym uwzględnieniem obrabiarek, zakłady produkujące drut i kable, cementownie, zakłady produkujące wapno, oliwę ja-

⁸ Por. R. Rosenkranz, *Textima schuf sich einen eigenen Engineering-Betrieb*. „Industrie und Handelsrevue. Das deutsche Osthandelsmagazin” nr 3/1984, s. 23.

⁹ Por. R. Winter, *Werkzeugmaschinenbau der DDR bietet gute Kooperationsmöglichkeiten*. „Industrie und Handelsrevue. Das deutsche Osthandelsmagazin” nr 3/1984, s. 22.

¹⁰ Por. G. Scharschmidt, *op. cit.*, ss. 8-9.

dalną, koncentraty proteinowe. W ciągu trzech dziesięcioleci przedsiębiorstwo to wyeksportowało 700 zakładów przemysłowych i linii technologicznych do krajów uprzemysłowionych i rozwijających się w Europie, Azji, Afryce i Ameryce¹¹. Współpraca firmy w ramach konsorcjum z firmami zachodnimi otwiera natomiast przed nią nowe możliwości eksportowe. Dla kooperantów zachodnich wzbudza także zainteresowanie produkcja w NRD urządzeń dla przemysłu chemicznego i poligraficznego.

Należy również wskazać na wzajemną współpracę NRD i RFN w zakresie wydobywania i obróbki węgla brunatnego. Poprzez wprowadzenie w ostatnich latach do procesów wydobywczych *know-how*, kombinaty NRD, zajmujące się wydobywaniem i obróbką węgla brunatnego, wyposażone są w najnowocześniejszą technikę odkrywkową dla węgla brunatnego oraz do wydobywania innych surowców mineralnych. Najnowszą technikę wprowadza się równocześnie do kompletnego wyposażenia kopalń odkrywkowych, prac geodezyjnych, procesów obróbki węgla brunatnego, brykietowania tego węgla, jego prasowania itp.¹². Bilateralna współpraca w tej dziedzinie między NRD i RFN wychodzi także na rynki krajów trzecich.

Możliwości rozwojowe w ramach kooperacji pojawiają się również w postawieniu do dyspozycji *know-how* i dostawach wyposażenia dla wymagających przemysłowego przetworzenia artykułów rolnych, szczególnie urządzeń służących do przeróbki wołowiny, wieprzowiny, urządzeń do budowy silosów, browarów, a także do wyrobu paszy zbożowej na bazie destylacji ropy naftowej. Oprócz tego istnieją możliwości kooperacji NRD z firmami z RFN i innych krajów zachodnich przy wyrobie pieczywa, artykułów z kakao, napojów chłodzących itp. Przykładem współpracy NRD z partnerami z RFN oraz Holandii i Danii w dziedzinie przemysłu rolno-spożywczego jest zrealizowanie przez VEB Kombinat Fortschritt-Landmaschinen z Neustadt-Sachsen kompleksu hodowlanego bydła mlecznego w Egipcie z wyposażeniem maszynowo-technicznym, gdzie głównym dostawcą był Kombinat. Przy współpracy z RFN i wymienionymi wyżej krajami uruchomiono m. in. linie do produkcji mleka, linie przetwórstwa mlecznego, np. dla jogurtu i mleka homogenizowanego oraz paczkowanego w ultrawysokiej temperaturze¹³.

W przyszłości rysują się także dla NRD możliwości dostaw kompletnego wyposażenia dla szkolnictwa zawodowego w krajach rozwijających się. Jako partner kooperacji przemysł NRD oferuje wyposażenie do budowy potrzebnych ośrodków szkolenia zawodowego, takich jak ośrodki

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ R. Köhler, *An westlichen Partner-know-how interessiert*. „Industrie und Handelsrevue. Das deutsche Osthandelsmagazin” nr 3/1984, s. 25.

szkoleniowe dla techniki budowy maszyn, techniki agrarnej, techniki transportu. Nowe możliwości i kierunki współpracy otwierają się również przed kooperacją w dziedzinie systemowych rozwiązań budownictwa i przemysłu materiałów budowlanych. W NRD istnieje także gotowość i potencjał dla rozwoju kooperacji w dostawach kompletnego wyposażenia medycznego (szpitale, polikliniki, kliniki specjalistyczne) oraz rozwiązań organizacyjnych w danej dziedzinie¹⁴.

Oferta ze strony NRD dla kooperacji przemysłowej z RFN, także na rynkach krajów trzecich, jest więc bardzo szeroka. Poprzez wzrost możliwości eksportowych i zwiększenie dostępu do najnowocześniejszych technologii przynosi ona znaczne korzyści gospodarcze dla NRD. Korzyści ekonomiczne uzyskuje również RFN. Rozszerzają się bowiem dla niej możliwości wejścia na rynki krajów trzecich, opanowanych dotychczas przez NRD. Efektem kooperacji obydwu krajów jest także realizacja interesujących obiektów o dużym znaczeniu gospodarczym dla krajów rozwijających się. Najogólniej rzecz biorąc, tego rodzaju kooperacja przynosi znaczne korzyści wszystkim uczestniczącym w niej stronom. W przyszłości otwierają się więc przed współpracą produkcyjną między NRD i RFN szerokie możliwości rozwoju, m.in. z uwagi na ograniczanie kręgu oferentów na rynkach krajów trzecich, unikanie wzajemnej konkurencji, oferowanie najnowszej techniki, jak też uwzględnianie specyficznych warunków kraju kupującego.

2. STOSUNKI NAUKOWO-TECHNICZNE

Ważną formą stosunków ekonomicznych między Niemiecką Republiką Demokratyczną i Republiką Federalną Niemiec są stosunki naukowo-techniczne. Przyczyniają się one do rozwoju technologicznego NRD, która z uwagi na ograniczone zasoby naturalne i stosunkowo wysoką zależność od handlu zagranicznego w istotny sposób opiera swój wzrost gospodarczy na postępie naukowo-technicznym. Koszty warunkujące postęp techniczny są jednak bardzo wysokie i takie kraje, jak NRD czy nawet RFN nie mogą sobie pozwolić na prowadzenie wszystkich potrzebnych w tym względzie badań.

Poziom rozwoju technologicznego RFN w wielu dziedzinach nauko-chłonnych, wytwarzających produkty o najwyższym stopniu nasycenia technologicznego jest jednak wyższy niż poziom rozwoju NRD i odpowiada najwyższym parametrom współczesnego rynku światowego. W niemieckich stosunkach ekonomicznych NRD ma zatem możliwość wykorzystania tego stanu dla realizacji własnych celów gospodarczych. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że aby właściwie wykorzy-

¹⁴ Por. G. Scharschmidt, *op. cit.*, ss. 8-9.

stywać najnowsze osiągnięcia RFN z dziedziny prac badawczych i rozwojowych (B+R), NRD musi dostosowywać swój poziom rozwoju gospodarczego do poziomu rozwoju gospodarczego Republiki Federalnej.

Technologia i myśl naukowo-techniczna jako przedmiot transferu między dwoma krajami może występować w dwóch zasadniczych postaciach: jako wiedza techniczno-produkcyjna w formie pisanej lub niepisanej (tak zwana czysta postać technologii) oraz w formie dóbr rzeczowych, np. maszyn i urządzeń, w których została zawarta (tzw. uprzedmiotowiona postać technologii). W zależności od tego, w której z tych postaci występuje transferowana wiedza techniczno-produkcyjna różne są formy jej transferu w skali międzynarodowej, przy czym transfer ten może być dokonywany na zasadach handlowych lub niehandlowych.

Podstawowymi kanałami handlowego transferu technologii między NRD i RFN są: obroty licencjami, obroty towarami o tzw. wysokim stopniu intensywności technologicznej, tzn. nowoczesnymi maszynami, urządzeniami itp., oraz kooperacja przemysłowa. Spośród tych trzech kanałów transferu technologii tylko w przypadku obrotów licencjami mamy do czynienia z transferem technologii jako odrębną, swoistą formą stosunków ekonomicznych, natomiast w pozostałych przypadkach transfer technologii między NRD i RFN dokonuje się w ramach wymiany towarowej oraz kooperacji przemysłowej.

Do niehandlowego kanału transferu technologii między NRD i RFN należy wymiana myśli naukowo-technicznej za pośrednictwem książek, czasopism, publikacji fachowych oraz, w czasie Targów Lipskich i Hanoverskich, kiedy istnieje możliwość uzyskania dokumentacji technicznych. Również w ramach kooperacji przemysłowej transfer technologii w pewnej części odbywa się na zasadach handlowych lub nie w pełni handlowych. Stosowane są tu bowiem inne niż na tak zwanym wolnym rynku myśli naukowo-technicznej ceny oraz warunki udostępniania i wykorzystywania licencji itp.¹⁵

Spośród handlowych kanałów transferu technologii między NRD i RFN największe pod względem wartości znaczenie mają obroty maszynami i urządzeniami, które są nośnikami postępu techniczno-produkcyjnego. Dotyczy to przede wszystkim produktów o wysokim stopniu intensywności technologicznej, zwanych także produktami naukochołonnymi. Według Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ zalicza się do nich produkty odznaczające się wysokim udziałem nakładów na prace badawczo-rozwojowe (B+R) w wartości produkcji (sprzedaży) netto albo produkty tych gałęzi produkcji, w których udział naukowców i inżynierów o wysokich kwalifikacjach w ogólnym zatrudnieniu jest szczególnie duży.

¹⁵ Zob. J. Monkiewicz, *Międzynarodowy rynek myśli naukowo-technicznej w latach osiemdziesiątych*. „Handel Zagraniczny” nr 2/1980, ss. 21 - 22.

Za towary przemysłowe o wysokim stopniu intensywności technologicznej uznaje się więc takie produkty, w których wytwarzaniu — w porównaniu z wyrobami innych gałęzi przemysłu — stosunkowo wysoki poziom ma jeden lub oba wymienione wskaźniki¹⁶. Kryteria wysokiego stopnia intensywności technologicznej spełniają zatem przede wszystkim maszyny, urządzenia, środki transportu i produkty chemiczne.

Transfer technologii z RFN poprzez te grupy towarowe przyczynia się w NRD do rozwoju przemysłu budowy maszyn, środków transportu i przemysłu chemicznego, które dla tego kraju są najważniejszymi gałęziami z punktu widzenia wdrażania nowoczesnych technologii¹⁷. Przemysły te stanowią bazę dla przyszłego rozwoju innych gałęzi gospodarki NRD¹⁸. Równocześnie są one także bardzo ważnymi branżami eksportowymi Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Dla nowoczesnego rozwoju technologicznego istotne znaczenie mają również takie przemysły, jak: elektrotechniczny, elektroniczny i precyzyjny. Wprowadzają one bowiem wyposażenie dla racjonalizacji i automatyzacji procesów wytwórczych oraz są niezbędne w procesach elektronicznego przetwarzania danych. W NRD są to już tak ważne dziedziny, że stają się symbolem najnowszego rozwoju technologicznego w przemyśle¹⁹.

Znacznie słabszy niż pozostałych gałęzi przemysłu w NRD jest rozwój przemysłu lekkiego, a w tym przemysłu tekstylnego i spożywczego — za wyjątkiem przemysłu energetycznego i paliwowego. Te ostatnie (z uwagi na wysoką intensywność kapitałową) wykazują jeszcze niższy poziom rozwoju²⁰. Prawdopodobnie więc przemysły te nie są tak podatne na bezpośredni wpływ rozwoju i ekspansji postępu naukowo-technicznego. W związku z tym ich rozwój w obecnym czasie nie jest tak bardzo uzależniony od postępu technicznego, jak gałęzi wymienionych wcześniej, chociaż ta zależność także istnieje.

Ponieważ poziom rozwoju technologicznego RFN jest wyższy niż NRD, co już niejednokrotnie zaznaczano, NRD jest bardzo uzależniona w tym względzie od RFN. Na szybkim rozwoju technologicznym zależy nie tylko NRD, która przeznaczająca 2% dochodu narodowego na prace ba-

¹⁶ Por. A. J. Klawe, A. Makać, *Zarys międzynarodowych stosunków ekonomicznych*. Warszawa 1981, s. 217.

¹⁷ Por. P. Knirsch, *The Special Role of the German Democratic Republic in the Transfer of Technology Between East and West. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)*. Directorate for Science, Technology and Industry. Ad Hoc Group on East-West Technology Transfer. DSTI/SPR/80/Scale, E, Paris 1980, s. 40.

¹⁸ Por. tamże, s. 40.

¹⁹ Por. tamże, s. 42.

²⁰ Por. tamże, s. 43.

dawcze i rozwojowe (w RWPG: ZSRR — 3,8⁰/0, Czechosłowacja — 3,2⁰/0, Węgry — 2,4⁰/0, Polska — 1,9⁰/0, Bułgaria — 1,5⁰/0)²¹, ale także RFN, która poprzez podniesienie poziomu technologicznego NRD może łatwiej sprzedawać swoje znajdujące tam zastosowanie wysoko konkurencyjne towary, produkowane w oparciu o najnowocześniejsze osiągnięcia z dziedziny prac badawczych i rozwojowych (B+R). Wzrost poziomu technologicznego NRD przyczynia się zatem do wzrostu handlu międzyniemieckiego.

NRD jest równocześnie ważnym przekaznikiem nowych technologii do innych krajów RWPG o niższym poziomie rozwoju technologicznego. Zarówno więc możliwości wzrostu importu technologii NRD z RFN, a także innych zachodnich krajów uprzemysłowionych, jak też możliwości wzrostu eksportu tych technologii z NRD do innych krajów RWPG zależą w dużym stopniu od przyszłego rozwoju technologicznego Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

3. MIEJSCE BERLINA ZACHODNIEGO W MIĘDZYNIEMIECKICH STOSUNKACH EKONOMICZNYCH

W międzyniemieckich stosunkach ekonomicznych szczególną rolę odgrywa Berlin Zachodni. Berlin Zachodni i Berlin Wschodni tworzyły bowiem i tworzyć będą ważną nić łączącą w czasie rozmów dotyczących zagadnień stosunków międzyniemieckich. Różnorodne punkty widzenia nie stanowią przy tym przeszkód, ale — przeciwnie — mogą być interesującymi problemami do rozwiązania. Punktami łączącymi mogą być takie zagadnienia, jak zapewnienie energii, problem czystości wody w ramach polityki ochrony środowiska, współpraca w walce z przestępczością, problemy azylu, wspólny system transportowy, zawody sportowe i wymiana kulturalna²². Uważa się, że Berlin Zachodni powinien pełnić rolę motoru napędowego w międzyniemieckich stosunkach ekonomicznych oraz rozszerzać i pogłębiać współpracę z NRD²³. Zwraca się uwagę na to, że powinno się wykonywać tyle wspólnych działań, ile to jest możliwe. Zwiększają się przy tym możliwości w tej dziedzinie wraz z polityką dialogu prowadzoną przez rząd NRD oraz zgodnie z życzeniami Senatu Berlina Zachodniego w sprawie pogłębienia współpracy gospodarczej²⁴.

²¹ Por. tamże.

²² Por. G. W. Sorge, *Neue Impulse fördern Berlins Mittlersfunktion in den Ost-West-Wirtschaftsbeziehungen*. „Industrie und Handelsrevue. Das deutsche Ost-handelsmagazin” Sonderausgabe 1985, ss. 4-5.

²³ Pogląd taki przedstawia G. W. Sorge, *op. cit.*, ss. 4-5

²⁴ G. W. Sorge, *op. cit.*, ss. 4-5

Problematyka Berlina Zachodniego wiąże się także z dwoma aspektami działania RFN, z których jeden ma charakter pośredni zaś drugi bezpośredni. Po pierwsze, swobodne funkcjonowanie Berlina Zachodniego w ramach międzynarodycznych stosunków ekonomicznych zapewniać ma miastu możliwość stosunkowo łatwego zaopatrywania się w NRD oraz zbywania zachodnioberińskich towarów na obszarze wschodniego sąsiada, a tym samym rozwój wzajemnych stosunków ekonomicznych sprzyjać ma utrzymaniu żywotności gospodarczej miasta. Po drugie zaś, międzynarodyczne stosunki ekonomiczne wykorzystywane także dla nacisku gospodarczego na NRD powinny wspierać realizację zachodniemieckich celów wobec Berlina Zachodniego i to zarówno w aspekcie ekonomicznym, w celu nieskrępowanego rozwijania więzi gospodarczych między miastem a obszarem federalnym (swoboda dróg dojazdowych), jak również politycznym, mającym na celu decydowanie przez RFN o politycznym i prawnym kształcie miasta. Należy bowiem pamiętać, że o ile międzynarodyczne stosunki ekonomiczne są elementem nacisku ze strony RFN na NRD, to Berlin Zachodni daje NRD możliwość kontrnacisku na partnera zachodniego. Tak więc w kontekście Berlina Zachodniego można mówić o gospodarczej funkcji międzynarodycznych stosunków ekonomicznych dla RFN oraz o ich politycznej funkcji dla NRD, co stanowi odwrotność ogólnych celów stawianych przed międzynarodycznymi stosunkami ekonomicznymi przez obydwu partnerów²⁵.

W połowie lat osiemdziesiątych w Berlinie Zachodnim pozytywnie oceniano rozwój gospodarczy NRD. Podkreślono przede wszystkim, że NRD reprezentuje wysoko rozwiniętą gospodarkę RWPG. Jednakże, zwrócono przy tym uwagę na wysokie zapotrzebowanie gospodarki NRD na podstawową energię, chociaż jej udział w wytwarzaniu poszczególnych produktów w ostatnim okresie uległ obniżeniu. W 1984 r. NRD wykazała także nadwyżkę eksportową w stosunku do ZSRR. Równocześnie jej zadłużenie zmniejszyło się i poprawiła się sytuacja dewizowa; oto NRD znalazła się w takiej sytuacji gospodarczej, że jej siła nabywcza w porównaniu z okresem wcześniejszym zwiększyła się. Dodano również, że do takiej sytuacji w dużym stopniu przyczyniły się międzynarodyczne stosunki ekonomiczne²⁶.

W tym pozytywnym obrazie gospodarki NRD brakuje jednak inwestycji o charakterze innowacyjnym. Import ropy naftowej z ZSRR oraz dostawy węgla kamiennego z Polski nie zaspokajają potrzeb energetycznych kraju, co skłania do forsownego przestawiania się na własny węgiel brunatny. Takie warunki rozwoju wywołują impulsy do nowych

²⁵ Por. S. Michałowski, *op. cit.*, s. 89.

²⁶ Por. G. W. Sorge, *op. cit.*, ss. 4-5.

inwestycji oszczędzających energię. Senat Berlina Zachodniego uważa również, że zwiększanie udziału węgla brunatnego w zapotrzebowaniu energetycznym prowadzi do wzrostu zanieczyszczenia środowiska naturalnego szczególnie w regionie Berlina. W Berlinie Zachodnim wskazuje się także na niekorzystne zjawiska, wynikające z powolnych zmian strukturalnych w NRD oraz na szkody powodowane w środowisku naturalnym przez elektrownie oparte na węglu brunatnym. Lukę inwestycyjną w dziedzinach wymagających zmian strukturalnych, a także w zakresie ochrony środowiska naturalnego można zmniejszyć poprzez wzajemne powiązania w bieżącym pięcioleciu — stwierdził burmistrz Berlina Zachodniego Eberhard Diepgen²⁷.

Przykładem współpracy między Berlinem Zachodnim i NRD przynoszącej obustronne korzyści mogłaby być współpraca w dziedzinie produkcji artykułów inwestycyjnych. Senat Berlina Zachodniego zainteresowany jest także tym, aby w Berlinie, albo poprzez Berlin, uruchomić nowe rynki. Szczególnie dotyczy to wyposażenia technicznego dla zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska w rejonach lokalizacji przemysłu Berlina. Także NRD zainteresowana jest potrzebnymi inwestycjami w zakresie ochrony środowiska.

Zachodniobierlińska gospodarka i polityka gospodarcza Berlina Zachodniego odgrywają ważną rolę w rozwoju międzynarodowych stosunków ekonomicznych i w rozwoju stosunków ekonomicznych między Wschodem i Zachodem. Jak stwierdził senator Berlina Zachodniego d/s gospodarki i transportu Elmar Pieroth, rozwój stosunków ekonomicznych nie powinien ograniczać się do wymiany towarowej, ale powinien prowadzić coraz bardziej do kooperacji przemysłowej z przedsiębiorstwami Europy Wschodniej²⁸. Rozwój handlu i kooperacji przemysłowej między gospodarką Berlina Zachodniego i przedsiębiorstwami NRD i innych krajów Europy Wschodniej popierają również Izba Przemysłowo-Handlowa Berlina Zachodniego (*Industrie und Handelskammer zu Berlin [West]*), Zachodniobierlińska Organizacja Zbytu (*Berliner Absatz-Organisation* — [BAO]) oraz związki przedsiębiorstw gospodarczych. Przejawia się to w posiedzeniach i konferencjach naukowych, popieraniu wschodnich wystaw gospodarczych w Berlinie Zachodnim, jak też w indywidualnych zebraniach firm i przedsiębiorstw z Berlina Zachodniego i NRD.

W Berlinie Zachodnim uważa się także, że oprócz prowadzenia oficjalnej działalności Senatu i instytucji gospodarczych, mającej na celu popieranie rozwoju handlu i kooperacji przemysłowej z NRD, należy

²⁷ Por. tamże.

²⁸ Jak wyżej.

również popierać jako uzupełnienie tej działalności prywatne transakcje Berlina Zachodniego z NRD, które mogą przyczynić się do wzrostu powiązań przede wszystkim między przedsiębiorstwami. Poprzez doradcze i sprzyjające rozwojowi funkcje Senatu, Izby Przemysłowo-Handlowej (IHK) i Zachodniobерlińskiej Organizacji Zbytu (BAO) wzrosnąć mogłyby możliwości działania poszczególnych przedsiębiorstw oraz ich aktywność handlowa. Instytucje te mogłyby np. pośredniczyć w transakcjach z NRD lub w ramach własnej działalności zapoczątkować kooperację przedsiębiorstw i w danym przypadku brać udział w rozwoju transakcji kompensacyjnych i wspólnych przedsięwzięć. Jako firmy usługowe powinny też działać firmy zajmujące się grupowymi wyjazdami do izb handlowych i przedsiębiorstw handlu zagranicznego kraju partnera, jak też przygotowaniem i organizowaniem wspólnego uczestnictwa w targach i wystawach w NRD. Nośnikiem działalności tego rodzaju przedsiębiorstw powinny być firmy przemysłowo-handlowe oraz bankowo-rozliczeniowe. Wskazuje się przy tym równocześnie, iż należałoby bardziej powiązać pod względem gospodarczym Senat, Izbę Przemysłowo-Handlową (IHK) oraz Zachodniobерlińską Organizację Zbytu (BAO)²⁹. Celem podejmowania wspólnej działalności wymienionych instytucji i przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych i usługowych w Berlinie Zachodnim jest przede wszystkim zwiększenie ich efektywności działania.

4. MIĘDZYNIEMIECKIE STOSUNKI EKONOMICZNE A WSPÓLNOTA EUROPEJSKA

Podstawą analizy międzynieemieckich stosunków ekonomicznych w warunkach funkcjonowania Wspólnoty Europejskiej jest protokół o handlu międzynieemieckim i związanych z tym problemach, stanowiący załącznik do traktatu rzymskiego. Dokument ten reguluje powiązania gospodarcze NRD — RFN, NRD — RFN — EWG, NRD — EWG. Obejmuje on trzy płaszczyzny kontaktów gospodarczych:

- powiązania gospodarcze między NRD i RFN,
- problemy stykowe tych powiązań z gospodarką EWG, przejawiające się najczęściej przy naruszaniu obowiązującego statusu głównej formy tych stosunków ekonomicznych między NRD i RFN, to jest handlu międzynieemieckiego (ceny, pochodzenie towarów, reeksport, itp.),
- stosunki gospodarcze NRD z pozostałymi krajami Wspólnoty Europejskiej³⁰.

Protokół o handlu międzynieemieckim i związanych z tym problemach

²⁹ Jak wyżej.

³⁰ Por. S. Michałowski, *op. cit.*, s. 110.

utrzymuje również w mocy dotychczasowy status specjalny najważniejszej formy stosunków ekonomicznych między NRD i RFN, czyli handlu międzyniemieckiego. Przy powstaniu sprzeczności między postanowieniami traktatu rzymskiego a rozwiązaniami obowiązującymi w handlu międzyniemieckim te pierwsze ulegają uchyleniu. Dotyczy to przepisów EWG związanych ze wspólną polityką handlową oraz obrotem płatniczym, które nie mają zastosowania w handlu między dwoma państwami niemieckimi.

Powyższe rozwiązanie, stwarzające specjalną uprzywilejowaną pozycję dla obu partnerów niemieckich, opiera się na założeniu, że wymiana między nimi stanowi handel wewnątrzniemiecki, a nie zagraniczny. W takim rozumowaniu międzyniemiecki obrót gospodarczy winien spełniać trzy podstawowe warunki:

- a) być dostosowany do potrzeb wewnętrznych partnerów,
- b) opierać się na jednolitym wewnętrznym systemie cen,
- c) towary podlegające wymianie winny być pochodzenia niemieckiego³¹.

Handel między NRD i RFN akceptowany jest — chociaż z różnych względów — przez wszystkie strony obrotu jako handel wewnątrzniemiecki, ponieważ dla RFN jest to konstrukcja politycznie użyteczna, dla NRD — gospodarczo wygodna, zaś przez pozostałe kraje członkowskie EWG traktowana jako niemieckie *lex specialis*³². Specjalne traktowanie handlu międzyniemieckiego przez EWG, przynosi NRD korzyści ekonomiczne, które dają się sprowadzić do trzech grup:

- 1) wynikające z niestosowania ceł ochronnych Wspólnoty Europejskiej,
- 2) związane z niepobieraniem opłat wyrównawczych z tytułu niższych cen na płody rolne eksportowane przez NRD i wyższych cen na te artykuły, panujących na rynku EWG,
- 3) wynikające ze specjalnego traktowania obrotu międzyniemieckiego w ramach ustawy RFN o podatku od wartości dodanej.

Chociaż ogólnie można stwierdzić, że wymienione trzy grupy korzyści dają w sumie niewątpliwie pozytywne efekty dla gospodarki NRD, to liczbowe ich określenie jest bardzo trudne. Wymagałoby ono uwzględnienia skomplikowanych relacji w zakresie elastyczności popytu i podaży, przeprowadzenia szczegółowej analizy struktury obrotu towarowego w stosunku do cen poszczególnych artykułów oraz uchwycenia wielokrotnego nieraz obiegu danego wyrobu od początkowego producenta do finalnego wytwórcy.

³¹ Por. P. Scharff, *Europäische Wirtschaftsgemeinschaft und Deutsche Demokratische Republik*. Tübingen 1973, s. 145.

³² Por. S. Michałowski, *op. cit.*, s. 112.

Pomimo trudności liczbowego określenia korzyści uzyskiwanych przez NRD, związanych ze specjalnym statusem handlu międzynarodowego, w latach siedemdziesiątych podejmowano szereg prób takiej oceny³³. Nawet jednak bez próby ilościowego określenia rzeczowych korzyści, bezspornym faktem jest osiąganie przez NRD (w wyniku ich istnienia) znacznych wpływów finansowych. Zagadnienie korzyści osiąganych przez NRD z tytułu specjalnej pozycji, jaką zajmuje na rynku RFN, nie polega tylko na określeniu zakresu i siły oddziaływania trzech wcześniej wymienionych elementów. Istotne znaczenie gospodarcze, wynikające z tej pozycji, wiąże się także z łatwością dostępu NRD do towarów innych krajów Wspólnoty Europejskiej. Możliwość uzyskiwania w ten sposób nowoczesnych maszyn i urządzeń, a także nowych technologii, ma ważne znaczenie gospodarcze dla tego kraju.

Korzyści uzyskiwane przez NRD ze specjalnego statusu handlu międzynarodowego, mimo ogólnego ich akceptowania przez pozostałych członków Wspólnoty, wywołują jednak pewne kontrowersje. Kontrowersyjne są mianowicie te aspekty stosunków ekonomicznych między NRD i RFN, które znajdują się na styku gospodarki EWG, stanowiąc z jednej strony naruszenie określonego systemu czy celów handlu międzynarodowego, a z drugiej — interesów innych członków Wspólnoty. Należą do nich:

a) pochodzenie towarów. Należy tu stwierdzić, że pochodzenie towarów jest w obrocie międzynarodowym trudne do ustalenia, szczególnie przy towarach masowych. Jest to również problem dyskusyjny w świetle eksportu przez NRD towarów, które sama importuje, nie będąc w wielu dziedzinach produkcji czy zaopatrzenia samowystarczalna (dotyczy to np. niektórych rodzajów artykułów rolnych i spożywczych);

b) poziom cen. Problem ten ma miejsce głównie w przypadku takiego manipulowania cenami ze strony NRD, które pogarsza warunki konkurencyjne towarów pochodzących z pozostałych krajów członkowskich Wspólnoty na rynku EWG;

c) eksportowanie przez NRD towarów, które powiększają nadwyżki rolne Wspólnoty Europejskiej. Zarzut ten dotyczy głównie artykułów rolnych (wiąże się to również z punktem a);

d) reeksport z RFN do Wspólnoty towarów pochodzących z NRD. Towary importowane z NRD przez RFN znajdują się w wolnej cyrkulacji. W obrocie między dwoma państwami niemieckimi nie pobiera się ceł i opłat wyrównawczych. Ograniczenia ilościowe również są niewielkie³⁴.

Pozostałe kraje członkowskie mogą podejmować przy tym środki och-

³³ Szerzej o tym, S. Michałowski, *op. cit.*, ss. 96 - 108.

³⁴ Por. S. Michałowski, *op. cit.*, s. 113.

ronne, ponieważ handel międzynarodowy nie rozciąga się na wszystkie kraje Wspólnoty. Mamy tu więc do czynienia z inną sytuacją niż w przypadku handlu krajów Wspólnoty Europejskiej z byłymi koloniami krajów członkowskich, które obecnie są krajami stowarzyszonymi ze Wspólnotą. Na podstawie art. 133 układu o utworzeniu EWG handel z byłymi koloniami krajów członkowskich, a obecnie krajami stowarzyszonymi ze Wspólnotą, rozciąga się bowiem również na pozostałe kraje Wspólnoty Europejskiej³⁵.

W stosunku do NRD pozostałe kraje członkowskie Wspólnoty opierają swoją politykę handlową na zasadach autonomicznej oraz wspólnej polityki handlowej. Przy autonomicznej polityce handlowej pozostałe kraje Wspólnoty Europejskiej stosują takie same zasady w stosunku do importu z NRD, jak względem innych krajów trzecich; przy wspólnej polityce handlowej obowiązują je postanowienia Wspólnoty dotyczące handlu z krajami trzecimi.

Na posiedzeniu Rady Ministrów Wspólnoty Europejskiej z dnia 2 XII 1974 r. NRD została włączona do listy krajów o handlu państwowym³⁶. Na liście tej, oprócz NRD znajdują się takie kraje o handlu państwowym, jak: Albania, Bułgaria, Węgry, Polska, Czechosłowacja, ZSRR, ChRL, KRLD, Wietnam, Mongolia³⁷. Wymienione kraje o handlu państwowym nie mają dotychczas zawartych układów handlowych ze Wspólnotą. Z tych względów, a także z uwagi na to, że handel międzynarodowy wyłączony jest ze wspólnej polityki handlowej, na podstawie art. 1 protokołu w powiązaniu z art. 239 układu o utworzeniu EWG wymiana handlowa między NRD i RFN nie jest rozpatrywana jako handel prowadzony na podstawie układu o utworzeniu EWG. W takim rozumieniu handel międzynarodowy traktowany jest jako handel nie wchodzący w ramy Wspólnoty. Jak pisze B. Jansen, problem ten w literaturze naukowej jest sprawą dyskusyjną³⁸ i dotychczas nie ma zdecydowanych stanowisk w tej kwestii.

W nowych ramach stosunków ekonomicznych między RWPG i Wspólnotą Europejską, których perspektywy rozwoju są obecnie przedmiotem rozmów, umiejscowione są również stosunki NRD z Europą Zachodnią³⁹. Jak stwierdza profesor Max Schmidt, dyrektor Instytutu Polityki Międzynarodowej i Gospodarki (*Institut für Internationale Politik und Wirtschaft der DDR*), Niemiecka Republika Demokratyczna, rozwijając kon-

³⁵ Por. B. Jansen, *EWG und DDR nach Abschluß des Grundlagenvertrag*, Baden-Baden 1976, s. 110.

³⁶ Tamże, s. 112.

³⁷ Tamże, s. 112.

³⁸ Tamże, s. 113.

³⁹ „Wirtschaftswoche” nr 51 z 12 XII 1986, s. 37.

takty gospodarcze z RFN i innymi krajami Europy Zachodniej, kieruje się przede wszystkim względami pragmatycznymi⁴⁰: „Jesteśmy realistami i przyjmujemy do wiadomości realia. Posiadamy dość dużo fantazji, aby wyobrazić sobie warianty przyszłego rozwoju. Nie jesteśmy naturalnie fantastami”⁴¹ — powiedział prof. Max Schmidt na spotkaniu w Strasburgu z posłami Parlamentu Europejskiego, reprezentującymi SPD. Stwierdził on także, że „... to, co zostało stworzone we wzajemnie korzystnych stosunkach ekonomicznych, powinno być dalej rozbudowywane. Należałoby oczywiście zrezygnować po stronie Zachodu z jakiegokolwiek polityki embarga i bojkotu”⁴².

W rozwoju powiązań gospodarczych NRD z RFN i innymi krajami Wspólnoty Europejskiej szczególnym zagadnieniem jest dostęp do najnowszych technologii. Sprawa transferu tych technologii z krajów Wspólnoty Europejskiej do krajów RWPG, w tym także NRD, jest jednak utrudniona z uwagi na ograniczenia eksportu do Europy Wschodniej⁴³ towarów o charakterze strategicznym, objętych listą COCOM⁴⁴.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ COCOM — (*Coordinating Committee for East-West Trade Policy = Coordinating Committee — Consultative Group*), Komitet Koordynacyjny dla Handlu Wschód-Zachód z siedzibą w Paryżu. Organizacja powstała w styczniu 1950 r. ustaliła trzy międzynarodowe listy artykułów zakazanych w handlu z europejskimi krajami socjalistycznymi: *IL I Strict Embargo List*, *IL II Qualitative List i Surveillance List* modyfikowane co pewien czas oraz wprowadziła kontrolny system udzielania zezwoleń na import i eksport *IC/DV, Import Certificate/Delivery Unification*, zmodyfikowany w 1955 r. Listy te obejmują przede wszystkim towary, do produkcji których wykorzystywane są technologie o charakterze strategicznym. Z uwagi na to, iż listy te obejmuje ścisła tajemnica, nie wiadomo dokładnie, jaki wolumen eksportu strategicznych technologii do krajów socjalistycznych Europy Wschodniej objęty jest zakazem. Do COCOM należą państwa Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) oraz Japonia. Por. E. J. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1982, s. 87; H. J. Seeler, *Bericht im Namen des Ausschusses für Außenwirtschaftsbeziehungen über die Bedeutung und die Auswirkungen von Wirtschaftsanktionen, insbesondere des Handelsembargos und des Boykotts auf die Außenbeziehungen der EWG, Europäische Gemeinschaften, Europäisches Parlament. Sitzungsdokumente 1982 - 1983*. 8 April 1982, Dokument 1-83/82.

NASZE WYDAWNICTWA

ANTONI CZUBIŃSKI

SPORY O II RZECZPOSPOLITĄ

ark. wyd. 6, nakład 30 000, cena 300,–

Książka jest drugim zmienionym i znacznie rozszerzonym wydaniem z 1983 r. Zawartość tekstu lapidarnie określa podtytuł: **Ewolucja poglądów publicystyki i historiografii polskiej na temat przyczyn, odbudowy i znaczenia niepodległego państwa dla narodu polskiego.**

Autor należy do historyków najlepiej zorientowanych w dziejach Polski XX w. Pozycja jest więc nasycona informacją i – mimo dyskusyjności niektórych ujęć czy sformułowań – może stanowić niezmiernie pożyteczne kompendium wiedzy o drogach i zaulkach zarówno myśli historycznej i politycznej dotyczącej Polski, jak i działań publicznych związanych z tą myślą. Ten szkic naukowo-publicystyczny o cechach przeglądu bibliograficznego jest jeszcze jedną formą uczestnictwa w historii ostatnich kilkudziesięciu lat.

Obecna edycja została wzbogacona licznymi ilustracjami oraz indeksem nazwisk; wprowadzono także podział tekstu na rozdziały.

DO NABYCIA:

- w księgarniach naukowych Domu Książki,
- w Instytucie Zachodnim, 61-772 Poznań, Stary Rynek 78/79 (także za zaliczeniem pocztowym)

